

Dokaz o vezi između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije

Konačni sažeti izveštaj

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

DOKAZ O VEZI IZMEĐU INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA I SOCIJALNE INKLUZIJE

Konačni sažeti izveštaj

Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje (Agencija) je nezavisna i samoupravna organizacija. Agenciju sufinansiraju ministarstva obrazovanja njenih država članica i Evropska komisija putem bespovratnih sredstava za poslovanje u okviru programa Erasmus+ programa za obrazovanje (2014-2020) Evropske unije (EU).

Sufinansirano od strane
programa Erasmus+
Program Evropske unije

Podrška Evropske komisije za pripremu ove publikacije ne predstavlja potvrdu sadržaja koji odražava stanovišta njegovih autora, i zbog toga se Komisija ne može smatrati odgovornom za bilo koju upotrebu ovde sadržanih informacija.

Stanovišta koja je u ovom dokumentu iznela neka osoba ne predstavljaju nužno službena stanovišta Agencije, njenih država članica ili Komisije.

Urednik: Simoni Symeonidou

Izvodi iz dokumenta su dopušteni pod uslovom da postoji jasno upućivanje na izvor. Upućivanje na ovaj dokument treba da glasi kako sledi: Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, 2018. *Dokaz o vezi između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije: Konačni sažeti izveštaj.* (S. Symeonidou, ured.). Odense, Danska

U cilju veće pristupačnosti, ovaj izveštaj je dostupan na 25 jezika i u pristupačnom elektronskom formatu na veb-sajtu Agencije: www.european-agency.org

Ovo je prevod originalnog teksta na engleskom jeziku. U slučaju nedoumice o tačnosti informacija u prevodu, pogledajte originalni engleski tekst.

ISBN: 978-87-7110-769-2 (elektronski)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Sekretarijat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelarija u Briselu
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

SADRŽAJ

UVOD	5
ZAKLJUČCI	6
Obrazovanje	7
Zaposlenje	8
Život u zajednici	9
KLJUČNE PORUKE POLITIKE I RAZMATRANJA	10

UVOD

U stručnoj literaturi se često ističe veza između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije kao važnog pitanja, u okviru istraživanja koje se bavi inkluzivnim obrazovanjem odnosno socijalnom inkluzijom. Postoji i istraživanje koje proučava vezu između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije, mada je ono ograničeno. To istraživanje se često sprovodi u drugim disciplinama, a ne u inkluzivnom obrazovanju, kao što su sociologija i psihologija. Zainteresovane strane za inkluzivno obrazovanje time mogu da budu sprečene da dobiju informacije o njemu, kao i da koriste dokaze istraživanja u korist ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom.

U svetlu gorenavedenog je sproveden pregled literature da bi se ispitala veza između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom. Tačnije, dva pitanja istraživanja su usmeravala pregled:

- Koja je veza između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije?
- Šta trenutno istraživanje kaže o potencijalu inkluzivnog obrazovanja kao alata za promociju socijalne inkluzije?

Pregled se bavio kako kratkoročnom (tj. period kada deca pohađaju školu) tako i dugoročnom (tj. kada ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom završe obavezno obrazovanje) socijalnom inkluzijom. On je bio fokusiran na tri oblasti – obrazovanje, zaposlenje i život u zajednici – i nastojao je da pruži dokaz iz skupa studija da bi objasnio kako je inkluzivno obrazovanje povezano sa socijalnom inkluzijom. Dopunska literatura posmatra uticaj inkluzivnog obrazovanja na socijalnu inkluziju, proučavanjem oblasti obrazovanja, zaposlenja i života u zajednici. Izveštaji koje su objavile međunarodne organizacije, kao što su Ujedinjene nacije, Evropska unija i Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, i druge organizacije/mreže takođe se bave ovim.

Ono što pregled donosi literaturi o inkluzivnom obrazovanju je strukturirani pristup za istraživanje značajnog broja studija o ovoj temi. Njegovi glavni zaključci proističu iz sinteze istraživačkih dokaza. Oni rasvetljavaju različite aspekte kratkoročne i dugoročne socijalne inkluzije ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom u tri oblasti (obrazovanje, zaposlenje i život u zajednici).

Od pregleda se očekuje da bude koristan različitim zainteresovanim stranama u obrazovanju i na različitim nivoima. Tačnije, pregled literature koji prikazuje dokaze o uticaju inkluzivnog obrazovanja na socijalnu inkluziju može da bude koristan kreatorima politike koji žele da razviju politike zasnovane na dokazima u odnosu na inkluzivno obrazovanje. Na drugom nivou, od pregleda se očekuje da doprinese teoriji inkluzivnog obrazovanja. On će to učiniti pružanjem dokaza da je veza između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije relevantna za kvalitet pružanja inkluzivnog obrazovanja, strukture tranzicije i socijalnu politiku (npr. politike za podršku zapošljavanja ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom, politike o nezavisnom življenju, politike za pristupačnost u izgrađenom okruženju). Pregled takođe pruža dokaze koji predlažu dalje oblasti istraživanja (posebno u evropskim zemljama).

Ovaj konačni sažeti izveštaj prikazuje glavne zaključke iz pregleda literature i predstavlja glavne poruke i razmatranja o politici. Kompletan pregled literature je dostupan u štampanom i elektronskom formatu na veb-sajtu Agencije.¹

ZAKLJUČCI

Zaključci pregleda ukazuju da postoji veza između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije u oblastima obrazovanja, zaposlenja i života u zajednici. U isto vreme, drugi faktori čini se da unapređuju ili sprečavaju socijalnu inkluziju. Oni obuhvataju kvalitet inkluzivne prakse, socijalnu politiku, socijalne strukture i stavove, individualni tok života i slično. Dokazi istraživanja prikazani u ovom pregledu ukazuju da učešće u segregacionim okruženjima smanjuje mogućnosti za socijalnu inkluziju kako kratkoročno (dok su deca sa smetnjama u razvoju/invaliditetom u školi) tako i dugoročno (nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja). Učešće u posebnom okruženju je povezano sa slabim akademskim i stručnim obrazovanjem, zaposlenjem u zaštićenim radionicama, finansijskom zavisnošću, manjim brojem mogućnosti za nezavisan život i slabom socijalnom mrežom nakon završetka škole. U ovom kontekstu, kreatori politike mogu da razmotre način na koji treba ponovo da kreiraju stručnu pomoć koja je dostupna u mnogim zemljama da bi se pružila podrška učenju u okruženjima za inkluzivno obrazovanje.

U nastavku su sažeto prikazani glavni zaključci pregleda literature. Oni su podeljeni u tri pododeljka: obrazovanje, zaposlenje i život u zajednici.

¹ Evropska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje, 2018. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Dokaz o vezi između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije: Pregled literature]*. (S. Symeonidou, ured.). Odense, Danska. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

Obrazovanje

Zaključci pregleda u pogledu veze između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije u obaveznom obrazovanju i visokom obrazovanju ukazuju da:

- **Inkluzivno obrazovanje povećava mogućnosti za interakciju sa vršnjacima i formiranje bliskih prijateljstava između učenika sa smetnjama u razvoju/invaliditetima i bez njih.** Iako su socijalni odnosi složeni da bi mogli da se izmere, socijalne interakcije do kojih dolazi u inkluzivnim okruženjima su preduslov za razvoj prijateljstava, socijalnih veština i veština komunikacije, mreža podrške, osećaja pripadanja i pozitivnih bihejvioralnih ishoda.
- **Da bi u okviru inkluzivnih okruženja došlo do socijalnih interakcija i prijateljstava, neohodno je posvetiti posebnu pažnju na nekoliko elemenata koji unapređuju učešće učenika (tj. pristup, saradnja, priznavanje i prihvatanje).** Postizanje socijalne inkluzije učenika sa smetnjama u razvoju/invaliditetom u inkluzivna okruženja se zasniva na povećanom učešću u svim oblastima, među svim zainteresovanim stranama (tj. osobljem, učenicima i roditeljima) i na svim nivoima (tj. politika i praksa škole, školska kultura). Socijalna inkluzija učenika sa smetnjama u razvoju/invaliditetom se ne postiže kada je njihovo učešće sprečeno zbog negativnih stavova prema smetnji u razvoju/invaliditetu i isključujućih struktura škole (tj. ograničena pristupačnost, nedostatak fleksibilnost, izuzeće iz predmeta za koje se veruje da su „teški“).
- **Učenici sa smetnjama u razvoju/invaliditetom koji su se obrazovali u inkluzivnim okruženjima mogu bolje da funkcionišu akademski i socijalno od učenika koji su se obrazovali u segregacionim okruženjima.** Akademsko i socijalno postignuće učenika se unapređuje kada se primenjuju istinske politike i prakse inkluzije, kada postoji inkluzivna školska kultura i vaspitači/nastavnici se pridržavaju inkluzivne pedagogije.
- **Verovatnoća upisa na visoko obrazovanje se povećava učešćem i primanjem podrške u okviru okruženja za inkluzivno obrazovanje.** Veza između inkluzivnog obrazovanja i upisivanja u visoko obrazovanje zavisi od planiranja efikasne tranzicije koja počinje od srednje škole i obuhvata zajednicu. Veći broj faktora deluju kao prepreke upisivanju u visoko obrazovanje, na primer: nedostatak novca, neodgovarajuća pomoć kod podnošenja prijave, slaba identifikacija neohodnih smeštaja, slab pristup odgovarajućem kursu i planovi tranzicije slabog kvaliteta.

Zaposlenje

Zaključci pregleda o vezi između inkluzivnog obrazovanja i zaposlenja ukazuju da:

- **Učešće u okruženju za inkluzivno obrazovanje je jedan od faktora koji povećava verovatnoću zaposlenja ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom.** Pored obrazovanja, veći broj socijalnih faktora, kao što su politika, lokalno tržište, mreža zaposlenja, stavovi poslodavaca i strukture pristupa zaposlenju utiču na mogućnosti za zaposlenje ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom.
- **Priroda plana i programa nastave i učenja može da ograniči ili poveća mogućnosti zaposlenja mladih ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom.** Obezbeđivanjem pristupa planu i programu nastave i učenja vodi ka akademskim i stručnim kvalifikacijama koje povećavaju mogućnosti zaposlenja. Oblici „specijalnog“ plana i programa nastave i učenja, prilagođeni ili osmišljeni isključivo za adolescente sa smetnjama u razvoju/invaliditetom, mogu da ograniče mogućnosti zaposlenja.
- **Programi tranzicije visokog kvaliteta koji su obezbeđeni u srednoj školi mogu da povećaju verovatnoću zaposlenja ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom.** Veruje se da su programi tranzicije zasnovani na zajednici koji su prisutni u srednjim školama efikasniji za obezbeđivanje posla od programa tranzicije zasnovanih na školi. Programi tranzicije koji su kratki i koje implementiraju specijalni vaspitači/nastavnici bez uključivanja redovnih vaspitača/nastavnika ograničavaju mogućnosti za zaposlenje na otvorenom tržištu rada.
- **Obrazovanje u okruženju za inkluzivno obrazovanje može da utiče na vrstu zaposlenja (tj. zaštićeno zaposlenje, podržano zaposlenje, otvoreno zaposlenje i samozaposlenje) ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom.** Obrazovanje u segregacionom okruženju je povezano sa obezbeđivanjem zaposlenja u zaštićenim radionicama (što nedvosmisleno doprinosi izolaciji umesto socijalnoj inkluziji ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom). Obrazovanje u inkluzivnom okruženju vodi ka akademskim i stručnim kvalifikacijama i veštinama koje povećavaju verovatnoću izbora druge vrste zaposlenja, kao što su podržano zaposlenje, otvoreno zaposlenje i samozaposlenje.

Život u zajednici

U svrhe pregleda, život u zajednici se odnosi na nezavisno življenje, finansijsku nezavisnost, sklapanje prijateljstava i društvene mreže i učestvovanje u aktivnostima rasonode. Zaključci pregleda o vezi između inkluzivnog obrazovanja i života u zajednici ukazuju da:

- **Politike obrazovanja i socijalne politike su dva međusobno povezana faktora u ostvarivanju nezavisnog življenja.** Inkluzivno obrazovanje je jedno od faktora koje povećava mogućnosti nezavisnog življenja. Loše obrazovanje u redovnoj školi, u kombinaciji sa slabim socijalnim politikama, smanjuje verovatnoću nezavisnog življenja.
- **Postoji veća verovatnoća da mlade osobe sa smetnjama u razvoju/invaliditetom koje su uključene u okruženja za inkluzivno obrazovanje budu finansijski nezavisne ubrzo nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja.** Uticaj inkluzivnog obrazovanja na finansijsku nezavisnost slabi kako prolazi vreme od završetka škole jer niz faktora utiče na tok života osobe. To može da vodi ka zavisnosti od primanja socijalnog osiguranja.
- **Postoji manja verovatnoća da mlade osobe sa smetnjama u razvoju/invaliditetom koje su uključene u segregaciona okruženja imaju prijatelje i društvene mreže kasnije tokom života kada odrastu.** Tokom godina, socijalne mreže ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom su se promenile zbog pojedinačnih preferenci i različitih životnih puteva, i negativni uticaji specijalnih časova su manje očigledni.
- **Obrazovanje u inkluzivnom okruženju je jedan od faktora koji povećava mogućnosti za učešće u aktivnostima rasonode. Obrazovanje u segregacionom okruženju deluje kao prepreka ka učešću.** Međutim, učešće ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom u aktivnostima rasonode treba tumačiti sa oprezom, jer se ponekad rasonoda izjednačava sa fizičkim prisustvom terapiji, i ne vodi ka zadovoljstvu ljudi.

KLJUČNE PORUKE POLITIKE I RAZMATRANJA

U svetlu glavnih zaključaka pregleda, kreatori politike treba da razmotre razvoj politika zasnovanih na dokazima sa ciljem unapređenja socijalne inkluzije ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom tokom njihovog celog života. Ovaj odeljak predstavlja ključne poruke politike i razmatranja koji potiču iz pregleda.

- Pored evropskog i međunarodnog zagovaranja kretanja ka sistemima inkluzivnog obrazovanja, pregled pruža kreatorima politike dokaze istraživanja o pozitivnom uticaju inkluzivnog obrazovanja na socijalnu inkluziju. Šta više, pregled naglašava da politike koje posmatraju inkluzivno obrazovanje samo kao postavljanje u redovnu školu sprečavaju učešće učenika sa smetnjama u razvoju/invaliditetom, a to ne vodi ka socijalnoj inkluziji. Da bi inkluzivno obrazovanje imalo uticaj na socijalnu inkluziju, neophodno je osigurati, putem politike i prakse, da učenici sa smetnjama u razvoju/invaliditetom u istoj meri učestvuju u svim aspektima školovanja (npr. učenje, igranje, omogućen pristup svim delovima škole i aktivnostima itd.). Osim toga, politika, predstojeći propisi i standardi osiguranja kvaliteta treba da budu jasni da su, u sistemima inkluzivnog obrazovanja, važni i akademsko i socijalno postignuće.

- Kreatori politike treba da razmotre kako politika treba najbolje da reguliše tranzicije između jednog sistema u drugi, i iz jednog životnog perioda u drugi kako bi se zadržale ili povećale mogućnosti socijalne inkluzije. Na primer, pregled je pokazao da inkluzivno obrazovanje povećava verovatnoću upisivanja na visoko obrazovanje. Međutim, u isto vreme, druge promenljive, kao što su nedostatak usmeravanja i planova tranzicije, mogu da deluju kao prepreke. Slično tome, pregled je pokazao da inkluzivno obrazovanje povećava verovatnoću obezbeđivanja plaćenog posla na otvorenom tržištu rada. Ipak, drugi faktori, kao što su politika i okruženje nepristupačnog zaposlenja, deluju kao prepreke. U ovim i drugim slučajevima, kreatori politike treba da razmotre način na koji može da se osigura da ulaganje u inkluzivno obrazovanje bude priznato od strane drugih politika koje utiču na ljude sa smetnjama u razvoju/invaliditetom kako oni postaju stariji.

- Drugo pitanje koje treba razmotriti u odnosu na politiku je kako produžiti pozitivan uticaj na inkluzivno obrazovanje. Pregled je pokazao da, iako inkluzivno obrazovanje ima pozitivan uticaj na zaposlenje i finansijsku nezavisnost ubrzo nakon završetka srednje škole, uticaj slabi kako vreme prolazi od završetka škole. Smatra se da je to rezultat različitih ličnih faktora, kao što su životni put jedne osobe, moguće nezgode i bolesti, porodični uslovi, i slično. Međutim, politika treba da razmotri način kako dalje da promoviše socijalnu inkluziju ljudi sa smetnjama u razvoju/invaliditetom do zaposlenja kako oni postaju stariji i postaju rizična grupa.

- Kreatori politike mogu da razmotre način na koji treba ponovo da kreiraju stručnu pomoć koja je dostupna u mnogim zemljama da bi se pružila podrška učenju u okruženjima za inkluzivno obrazovanje. Dokazi istraživanja prikazani u ovom pregledu ukazuju da učešće u segregacionim okruženjima smanjuje mogućnosti za socijalnu inkluziju kako kratkoročno (dok su deca sa smetnjama u razvoju/invaliditetom u školi) tako i dugoročno (nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja). Učešće u posebnom okruženju je povezano sa slabim akademskim i stručnim obrazovanjem, zaposlenjem u zaštićenim radionicama, finansijskom zavisnošću, manjim brojem mogućnosti za nezavisan život i slabom socijalnom mrežom nakon završetka škole.

Buduće istraživanje treba dalje da istraži iskustva učenika tokom celog njihovog života u školi u različitim kontekstima, školsku politiku i praksu, strukture/programe koji obezbeđuju tranziciju iz obrazovanja u zaposlenje i život u zajednici. Takvo istraživanje bi trebalo da objasni promenljive koje omogućavaju socijalnu inkluziju. Longitudinalne studije su takođe važne za proučavanje veze između inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije u sve tri oblasti (obrazovanje, zaposlenje i život u zajednici). Takve studije treba dodatno da istaknu način na koji politika inkluzivnog obrazovanja i druge politike (npr. socijalna politika, politika zaposlenja) unapređuju ili sprečavaju socijalnu inkluziju u različitim kontekstima.

Sekretarijat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelarija u Briselu:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org